

CONTENTS

Andrzej Buko

Early Medieval Settlement in the Chełm Land – some general remarks	17
--	----

Marcin Wołoszyn

The Middle Ages in the Chełm Land – introductory remarks	21
--	----

I. PURPOSE, CHRONOLOGICAL AND GEOGRAPHICAL SCOPE OF RESEARCH	29
II. TRIBAL AND STATE AFFILIATION OF LANDS BETWEEN THE VISTULA, WIEPRZ AND BUG RIVERS IN HISTORIOGRAPHY	31
III. OVERVIEW OF PAST ARCHAEOLOGICAL RESEARCH	37
III.1. The beginning: 17 th century	37
III.2. 19 th century	37
III.3. On the threshold of the 20 th century	38
III.4. The Interwar Period (1918-1939)	38
III.5. The Post-War Period (1945-1989)	39
III.6. Modern times (1989-2019)	45
IV. NATURAL ENVIRONMENT	49
IV.1. Geology	49
IV.2. Relief	50
IV.3. Soils	51
IV.4. Climate	51
IV.5. Vegetation	51
IV.6. Hydrology	52
IV.7. The natural environment of the Chełm Land in the Middle Ages: geoarchaeological research	53
V. CHRONOLOGY	54
V.1. Stratigraphy	55
V.2. Pottery	55
V.3. Metal and other objects	56
V.4. Absolute dating	57
VI. PRE-STATE PERIOD SETTLEMENT	58
VI.1. Settlements	58
VI.1.1. Sources	58
VI.1.2. Settlement location, size and layout	59
VI.1.3. Dwellings	61
VI.1.3.a. Pit houses	61
VI.1.3.b. Tub-shaped pits and surface-built dwellings	62
VI.1.3.c. Pits with a so-called passageway	63
VI.1.3.d. Pits on an irregular plan	63
VI.1.3.e. Pits on an obscure plan	63

VI.1.4. Utility features	63
VI.1.5. Chronology	64
VI.2. Hill-forts	65
VI.2.1. Sources	65
VI.2.2. Description	66
VI.2.2.a. Location	66
VI.2.2.b. Hill-fort plans and number of ramparts	67
VI.2.2.c. Area	68
VI.2.2.d. Ramparts and moats	68
VI.2.2.e. Gateways	71
VI.2.2.f. Buildings and pits	71
VI.2.2.g. Settlement context	72
VI.2.3. Chronology	73
VI.2.4. Territorial distribution of strongholds as a research question	73
VII. CREMATION BURIAL RITE	74
VII.1. Sources	74
VII.2. Burial mound construction	75
VII.2.1. Preparing the sub-base	75
VII.2.2. The mound	76
VII.2.3. Barrow ditches and pits	76
VII.2.4. Shallow surrounding ditches	76
VII.2.5. Hearths	76
VII.2.6. Timber structures	77
VII.2.7. Stone structures	78
VII.2.8. Buried pits	78
VII.3. Burial types and the cremation layer	79
VII.4. Grave inventories	81
VII.5. Chronology	82
VIII. EARLY STATE PERIOD SETTLEMENT	82
VIII.1. Settlements	82
VIII.1.1. Sources	82
VIII.1.2. Settlement location	83
VIII.1.3. Building types	83
VIII.1.3.a. Dwelling features and structures	83
VIII.1.3.b. Utility pits	84
VIII.1.3.c. Crafts and production features	85
VIII.1.4. Chronology	85
VIII.2. Fortified places, defended ecclesiastical sites and high status residences	86
VIII.2.1. Sources	86
VIII.2.2. Location	87
VIII.2.3. Description	87
VIII.2.3.a. Form and size	87
VIII.2.3.b. Ramparts and moats	89
VIII.2.4. Chronology	90
VIII.2.5. Sites documented in the written sources	91
VIII.3. Early medieval settlement complexes	91
VIII.3.1. Chelm – a principal place	91
VIII.3.1.a. Research, past and present	92
VIII.3.1.b. Development of the settlement complex	94
VIII.3.1.c. Settlement prior to 13 th c.	94
VIII.3.1.d. Ducal stronghold	95

VIII.3.1.e. Chronology	101
VIII.3.1.f. Fortified complex in Chełm – motte castle. European and local context	104
VIII.3.1.g. Bishop's residence, Mother of God church and other ecclesiastical buildings	110
VIII.3.1.h. Burial site of the Romanovichi and the stronghold cemetery	113
VIII.3.1.i. Hinterland	114
VIII.3.1.j. Suburb settlement	114
VIII.3.1.k. Inhumation cemeteries in the suburb settlement	116
VIII.3.1.l. Suburb settlement (site 144)	117
VIII.3.1.m. Excavated materials	119
VIII.3.1.n. Chronology	123
VIII.3.1.o. Settlement and inhumation cemetery on Kredowa Góra (Chalk Mount) and its ties to the settlement complex in Chełm	123
VIII.3.2. The hinterland at Chełm-Bielawin	124
VIII.3.3. Defended ecclesiastical complex at Stolpie	126
VIII.3.3.a. Research, past and present	126
VIII.3.3.b. Construction and use of the complex. Problem of its origins (phase 1a [?])	126
VIII.3.3.c. Tower and earth-and-timber motte (phase 1)	127
VIII.3.3.d. Rebuilding the complex and altering of its function (phase 2)	128
VIII.3.3.e. Destruction and subsequent intermittent use (phase 3, 4)	130
VIII.3.3.f. Settlement context	130
VIII.3.3.g. Function, chronology and founders	130
VIII.3.4. The stone structure at Podgórze-Spas	131
IX. INHUMATION CEMETERIES	132
X. EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT IN THE CHEŁM LAND IN THE LIGHT OF CURRENT RESEARCH	134
X.1. Pre-State Period settlement	134
X.2. Early State Period settlement	139
XI. CLOSING REMARKS	143
XII. CATALOGUE	147
XIII. TABLES	389
XIV. FIGURES	395
XV. BIBLIOGRAPHY	617

XVI. INDEX (CONCORDANCE) OF GEOGRAPHIC AND HISTORICAL NAMES (Monika Maziarczuk)	685

SPIS TREŚCI

Andrzej Buko

Wczesnośredniowieczne osadnictwo ziemi chełmskiej – uwagi ogólne 19

Marcin Wołoszyn

Wieki średnie na ziemi chełmskiej – kilka uwag wstępnych 25

I.	CEL PRACY I JEJ ZAKRES CHRONOLOGICZNO-PRZESTRZENNY	209
II.	PRZYNALEŻNOŚĆ PLEMIENNA I PAŃSTWOWA MIĘDZYRZECZA WISŁY, WIEPRZA I BUGU W HISTORIOGRAFII	211
III.	STAN BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH	216
	III.1. Początki: XVII w.	216
	III.2. Wiek XIX	216
	III.3. U progu XX w.	217
	III.4. Okres międzywojenny (1918-1939)	218
	III.5. Okres powojenny (1945-1989)	219
	III.6. Czasy najnowsze (1989-2019)	224
IV.	ŚRODOWISKO NATURALNE	228
	IV.1. Budowa geologiczna	229
	IV.2. Rzeźba terenu	229
	IV.3. Gleby	230
	IV.4. Klimat	231
	IV.5. Szata roślinna	231
	IV.6. Stosunki wodne	231
	IV.7. Środowisko naturalne ziemi chełmskiej w średniowieczu: badania geoarcheologiczne	232
V.	PODSTAWY DATOWANIA	234
	V.1. Stratygrafia	234
	V.2. Ceramika naczyniowa	234
	V.3. Przedmioty metalowe i z innych surowców	235
	V.4. Datowania absolutne	237
VI.	OSADNICTWO OKRESU PRZEDPAŃSTWOWEGO	238
	VI.1. Osady	238
	VI.1.1. Źródła	238
	VI.1.2. Położenie, wielkość i rozplanowanie osad	238
	VI.1.3. Obiekty mieszkalne	240
	VI.1.3.a. Półziemianki	240
	VI.1.3.b. Jamy wannowate i domostwa naziemne	241
	VI.1.3.c. Jamy z tzw. korytarzem	242
	VI.1.3.d. Jamy nieregularne w planie	242
	VI.1.3.e. Jamy nieokreślone w planie	243

VI.1.4. Obiekty gospodarcze	243
VI.1.5. Chronologia	244
VI.2. Grody	244
VI.2.1. Źródła	244
VI.2.2. Charakterystyka grodzisk	245
VI.2.2.a. Położenie	245
VI.2.2.b. Plan i liczba wałów	246
VI.2.2.c. Wielkość	247
VI.2.2.d. Konstrukcje wałów i fos	247
VI.2.2.e. Bramy	250
VI.2.2.f. Zabudowa	250
VI.2.2.g. Kontekst osadniczy	251
VI.2.3. Chronologia	252
VI.2.4. Organizacja grodowo-terytorialna jako problem badawczy	252
VII. CIAŁOPALNY OBRZĄDEK POGRZEBOWY	253
VII.1. Źródła	253
VII.2. Budowa kurhanu	254
VII.2.1. Przygotowanie podłoża	254
VII.2.2. Kopiec	255
VII.2.3. Rowy i jamy przykurhanowe	255
VII.2.4. Rowki dookolne	255
VII.2.5. Paleniska	255
VII.2.6. Konstrukcje drewniane	256
VII.2.7. Konstrukcje kamienne	257
VII.2.8. Jamy podkurhanowe	257
VII.3. Typy pochówków i warstwa ciałałopalenia	258
VII.4. Inwentarze grobowe	260
VII.5. Chronologia	260
VIII. OSADNICTWO OKRESU Wczesnopan̄stwowego	261
VIII.1. Osady	261
VIII.1.1. Źródła	261
VIII.1.2. Położenie	262
VIII.1.3. Formy budownictwa	262
VIII.1.3.a. Obiekty mieszkalne	262
VIII.1.3.b. Jamy gospodarcze	264
VIII.1.3.c. Obiekty rzemieślniczo-produkcyjne	264
VIII.1.4. Chronologia	264
VIII.2. Założenia obronne, sakralno-obronne i reprezentacyjne	265
VIII.2.1. Źródła	265
VIII.2.2. Położenie	265
VIII.2.3. Charakterystyka założeń	266
VIII.2.3.a. Forma i wielkość	266
VIII.2.3.b. Umocnienia	268
VIII.2.4. Chronologia	268
VIII.2.5. Stanowiska znane ze źródeł pisanych	269
VIII.3. Wczesnośredniowieczne zespoły osadnicze	270
VIII.3.1. Chełm – ośrodek „stołeczny”	270
VIII.3.1.a. Stan badań	270
VIII.3.1.b. Rozwój zespołu osadniczego	272
VIII.3.1.c. Osadnictwo przed XIII w.	273
VIII.3.1.d. Gród książęcy	273

VIII.3.1.e.	Chronologia założenia	279
VIII.3.1.f.	Gród chełmski jako obiekt typu <i>motte</i> : kontekst europejski i regionalny	282
VIII.3.1.g.	Siedziba biskupa i cerkiew Bogarodzicy oraz pozostałe budowle sakralne	288
VIII.3.1.h.	Nekropola Romanowiczów i cmentarz grodowy	291
VIII.3.1.i.	Zaplecze grodu książęcego	291
VIII.3.1.j.	Podgrodzie	292
VIII.3.1.k.	Cmentarze szkieletowe na podgrodziu	294
VIII.3.1.l.	Osada przygrodowa (stan. 144)	295
VIII.3.1.m.	Materiały ruchome z badań zespołu	297
VIII.3.1.n.	Chronologia ośrodka	300
VIII.3.1.o.	Osada i cmentarz szkieletowy z Kredowej Góry i ich związki z chełmskim zespołem osadniczym	301
VIII.3.2.	Zaplecze osadnicze w Chełmie-Bielawinie	301
VIII.3.3.	Zespół sakralno-militarny w Stołpiu	303
VIII.3.3.a.	Stan badań	303
VIII.3.3.b.	Budowa i użytkowanie zespołu. Problem początków (faza 1a [?])	304
VIII.3.3.c.	Wieża i kamiennie-ziemny gródek (faza 1)	305
VIII.3.3.d.	Przebudowa i zmiana funkcji zespołu (faza 2)	306
VIII.3.3.e.	Destrukcja i okresowe użytkowanie (faza 3, 4)	307
VIII.3.3.f.	Kontekst osadniczy	308
VIII.3.3.g.	Funkcja i chronologia oraz fundatorzy	308
VIII.3.4.	Kamienna budowla w Podgórzu-Spasie	309
IX.	CMENTARZYSKA SZKIELETOWE	310
X.	WCZESNOŚREDNIOWIECZNE OSADNICTWO ZIEMI CHEŁMSKIEJ W ŚWIETLE PRZEPROWADZONYCH BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH	312
X.1.	Osadnictwo okresu przedpaństwowego	312
X.2.	Osadnictwo okresu wczesnopanstwowego	317
XI.	UWAGI KOŃCOWE	321
XII.	KATALOG	325
XIII.	TABELE	389
XIV.	RYCINY	395
XV.	BIBLIOGRAFIA	617

XVI.	INDEKS (KONKORDANCJA) NAZW GEOGRAFICZNYCH I HISTORYCZNYCH (Monika Maziarczuk)	685